

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

Год 1990

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1992

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1990

VILNIUS

1992

INSTITUT FÜR GESCHICHTE LITAUENS

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1990

7

VILNIUS

1992

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1990 metai

VILNIUS „MOKSLAS“ 1992

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Vytautas MERKYS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Eugenijus JOVAISA, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDONAITĖ (sekretorė), Tamara BAIKASAITĖ, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
2600 Vilnius, T. Kosciuškos 30

Išleista pagal Lietuvos istorijos instituto užsakymą

STRAIPSNIAI IR PRANEŠIMAI

Alvydas NIKZENTAITIS

ŽALGIRIO MŪŠIO VERTINIMAS XV—XVI a. LIETUVOS VISUOMENĖJE

Žalgirio mūšio problematika daugelyje pasaulio šalių nagrinėjama įvairiais aspektais. Greta tiesiogiai su mūšiu susijusiais klausimais plačiai aptariamas ir jo vertinimas skirtingais istorijos laikotarpiais. Daug šioje srityje nuveikta Lenkijoje¹, Vokietijoje²; Lietuvoje ligi šiol³, kalbant apie Žalgirio kautynes, dažnai tenkinamasi bendra mokslinių tyrimų apžvalga, nuošalyje paliktas pačios visuomenės požiūris į tą istorinę problemą⁴. Tad galima sakyti, kad lietuvių istorikai gana toli atsiliko nuo kaimynų. Straipsniu siekiama bent iš dalies užpildyti šią spragą. Aišku, jis negali išspręsti antraštėje įvardytos problemos, mėginama tik atkreipti dėmesį į patį klausimą.

Gausioje Žalgirio mūšio vertinimo vėlesniais laikais literatūroje ypač pabrėžiamas XV a. lenkų kronikininko Jano Dlugošo (1415—1480) vaidmuo. Jo parašyti „Analai“ gerokai paveikė visos Lenkijos karalystės ir vėlesnių autorių darbų turinį. J. Dlugošo suformuluoti vertinimai darė nemažą poveikį ir Lietuvos visuomenei, ypač mokslškajai jos daliai, pirmiesiems autoriams, mėginusiems rašyti Lietuvos istoriją. Čia visų pirma išskirtini Aleksandras Gvanjinis, Motiejus Strijkovskis bei Albertas Kojelavičius-Vijūkas. Jų darbuose pirmą kartą mėginta kritiškai įvertinti ir interpretuoti rašytinius šaltinius. Sie asmenys pirmieji Lietuvoje dažniausiai per tarpinius autorius buvo susipažinę su J. Dlugošo darbais ir panaudoję juos savo studijose.

Išvardytų Lietuvos istorikų panaudotų šaltinių sąrašas istorinėje literatūroje yra ne kartą analizuotas ir bent iš dalies nustatytas. Rašydami apie Žalgirio mūšį, daugelis iš jų, nors ir per tarpininkus — M. Kromerio, M. Mechovitoš ir kt. lenkų autorių darbus, — naudojo J. Dlugošo „Analus“. Tačiau skirtingai nuo lenkų, J. Dlugošo suformuluotą Žalgirio mūšio koncepciją jie mėgino pritaikyti lietuvių visuomenei. Ypač stengėsi sušvelninti tas J. Dlugošo kronikos vietas, kuriose nepalankiai atsiliepiama apie lietuvius. Antai, rašydamas apie Žalgirio mūšį, M. Strijkovskis (1547—1593) nors ir perpasakoja nepalankų lietuviams kautynių aprašymą⁵, parašėteje pažymi, kad šį tekstą perėmė iš lenkų autorių⁶. A. Gvanjinis (1538—1614)⁷, A. Kojelavičius-Vijūkas (1601—1677), aprašydami tą patį

Žalgirio mūšio epizodą, stengėsi jį pavaizduoti kaip atsitraukimą, kartu kelė Lietuvos kariuomenės vado Vytauto vaidmenį šiame mūšyje⁸. A. Gvanjinis nesėkmingus lietuvių veiksmus netgi mėgino aiškinti prasta lietuvių ir totorių ginkluote⁹. Tačiau, nepaisant šių kiek sušvelnintų J. Dlugošo koncepcijos pakeitimų, toks Žalgirio mūšio aprašymas vargu ar galėjo patenkinti Lietuvos visuomenę. Jų veikalai buvo pirmieji moksliniai mėginimai sukurti Lietuvos istoriją, tačiau toli gražu neatspindėjo pačių Lietuvos gyventojų nuomonės. Šia prasme kur kas vertingesni šaltiniai yra Lietuvos metraščiai ar pavienių didikų pasisakymai mums rūpimu klausimu. Tokio pobūdžio medžiagos nedaug, todėl kiekvieną mums žinomą Lietuvos ar kitų šalių šaltinių užuominą, atspindinčią lietuvių poziciją į Žalgirio mūšį, reikia išsamiai nagrinėti.

Chronologiškai ankstyviausias Žalgirio mūšio vertinimas lietuviškuose šaltiniuose užfiksuotas Trumpajame Lietuvos metraščių sąvade. A. Sachmatovas¹⁰, kurio nuomonė nepaneigta iki šiol¹¹, yra nustatęs, kad Trumpasis Lietuvos metraščių sąvadas susidėjo iš 3 dalių: 1) Naugardo IV ir Maskvos metropolito, 2) Trumpojo Smolensko ir 3) Lietuvos didikų kunigaikščių metraščių. Žinomi 4 jo nuorašai: Supraslio, Slucko, Akademinis, Vilniaus arba Avraamkos, bei Nikiforovo. Nustatyta ir šio metraščio parašymo vieta — Smolenskas. Trumpojo Lietuvos metraščių sąvado autorius buvo asmuo, artimas Smolensko stačiatikių vyskupui¹².

Žalgirio mūšio tema keliama, ne viename sąvado nuoraše, ji gvildinama ir artimiausiame protografui Supraslio nuoraše. Tačiau didžioji sąjungininkų pergalė Žalgirio mūšyje sąvado autoriui neatrodė itin reikšmingas dalykas. Šis įvykis trumpai paminėtas tarp kitų žinučių apie Vytauto politiką Rytuose. Sunku pasakyti, kas lėmė tokią situaciją: galbūt paties sąvado sudarymo vieta ir sudarytojo tautybė bei iš to išplaukiantis tradiciškai uždaras rusų metraščių interesų ratas. Dėl išvardytų aplinkybių Žalgirio mūšio tema galėjo būti nepopuliari rusiškoje Lietuvos valstybės dalyje. Juk net pagiriamuosiuose žodžiuose Vytautui neužsimenama apie lietuvių ir lenkų pergalę Žalgirio mūšio lauke.

Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį ir į tai, jog informacija apie Žalgirio mūšį Trumpajame Lietuvos metraščių sąvade¹³ neoriginali. Beveik žodis į žodį pakartojamas Naugardo IV metraščio pasakojimas¹⁴. Tad nenuostabu, kad Trumpajame Lietuvos metraščių sąvade, kaip ir Naugardo IV metraštyje, Žalgirio mūšio nugalėtojais laikomi Lenkijos karalius Jogaila ir Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas. Tiesa, toliau, kalbant apie vokiečių pilių užimimą, Supraslio nuoraše minimas tik *karalius Vytautas*. Galbūt tai jau galima laikyti Vytauto kulto, siejant jo vardą su Žalgirio mūšio pergale, pradžia? Neigiamai į šį klausimą verčia atsakyti kiek vėlesnis Nikiforovo nuorašas bei Naugardo IV metraštis. Juose, perpasakojant analogiškus Supraslio nuoraše užrašytus įvykius, pilių užėmimas siejamas su *karaliaus ir Vytauto* asmenimis¹⁵. Kadangi tai kompiliacinė žinutė, suprantama, jokių toli siekiančių išvadų apie

Žalgirio mūšio vertinimus XV a. rusiškose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse negali būti ir kalbos. Galimas daiktas, rytinėje Lietuvos valstybės dalyje Žalgirio mūšio tema nebuvo itin populiari ar bent Trumpojo Lietuvos metraščių sąvado sudarytojas neturėjo savos šių kautynių versijos.

Visiškai kitokia situacija susiklostė lietuviškose Lietuvos valstybės žemėse. Čia jau XV a. viduryje italų humanistas Enėja Silvijus Pikolominis (1405—1464) viename iš 4 darbų „De viris aetate sua claris“ („Apie vyrus, garsius savo gyvenimu“), kuriame liečiama Žalgirio mūšio problematika, išdėstė pirmąjį mums žinomą prolietuvišką mūšio vertinimą. Skirtingai nuo gerokai vėlesnių pirmųjų Lietuvos istorikų darbų, šiame Žalgirio mūšio vertinime nesiekiamo kuo išsamiau ir tolygiau nušviesti visos kautynių problematikos. Daugiausia dėmesio skiriama pavieniams klausimams, tarp kurių vyrauja lietuvių bei lenkų santykiai mūšyje. Štai Enėja Silvijus Pikolominis pirmasis kaip nugalėtojus iškėlė Vytauto vadovaujamus lietuvius. Jogailai ir lenkų kariuomenei priekaištavo dėl bailumo ir neryžtingumo¹⁶.

Antai, pasakodamas apie vokiečių pasiuntinių atvykimą į Lenkijos karaliaus stovyklą, Enėja Silvijus Pikolominis mini, kad Jogaila buvo pasimetęs ir nežinojęs, ką jiems atsakyti. Galutinį sprendimą — stoti į mūšį — priėmė Vytautas. Šiame epizode Vytauto, kaip lietuvių ir lenkų kariuomenės vado, vaidmenį paryškina dar ir papildomos detalės. Vokiečių pasiuntiniai atnešė tik vieną kalaviją, kurį įteikė Vytautui, o Jogaila gavo pirštinę. Tame pasakojime gausu ir tiesioginių kaltinimų visai lenkų kariuomenei. Pasak Enėjos Silvijaus Pikolominio, lenkai pasitraukė iš mūšio lauko, dėl ko lietuviai patyrė didelių nuostolių. Antilenkišką tendenciją atspindinčių šaltinių, kuriuose aprašomas Žalgirio mūšis, yra ne vienas¹⁷. Tačiau šis Enėjos Silvijaus Pikolominio pasakojimas išsiskiria prolietuviškumu, aiškiai keliamu Vytauto vaidmeniu. Tai verčia ieškoti jo informacijos šaltinių ne vien vokiškoje ar jai artimoje aplinkoje.

Vienas iš Enėjos Silvijaus Pikolominio šaltinių Baltijos regionui ir konkrečiai Lietuvai aprašyti buvo asmeninis Jeronimo Prahieško pasakojimas¹⁸. Remiantis šia informacija, minėto autoriaus darbe atsirado ir Lietuvos krikšto aplinkybių aprašymas. Jeronimo Prahieško veiklą aptariančioje literatūroje teigiama, kad jis stebėjo Lietuvos (1387 m.)¹⁹, o ne Žemaitijos krikštą (1413 m.). Kai kuriuose darbuose aptinkame ir priešingą teiginį²⁰. Nesigilindami į Jeronimo Prahieško kelionės į Lietuvą laiką, atkreipsime dėmesį tik į tai, kad jo pateiktoje informacijoje vienas svarbiausių veikėjų buvo Vytautas. Jis daug pasidarbavo krikštijant žemaičius, o per Lietuvos krikštą atliko nereikšmingą vaidmenį.

Jeronimo Prahieško kelionės į Lietuvą klausimas — atskiro tyrimo tema. Bet jau dabar galima pažymėti, kad į Enėjos Silvijaus Pikolominio pasakojimą patekęs Lietuvos krikšto aprašymas kiek atskleidė jo darbo metodus. Vienas svarbiausių Enėjos Silvijaus Pikolominio darbų šaltinių buvo kryptingai parinkti amžininkų pasa-

kojimai. Proletuvišką Žalgirio mūšio istoriją jis galėjo išgirsti nebūtinai iš Jeronimo Prahieškio. Ją galėjo perteikti ir kiti asmenys, kad ir tame pačiame Bazelio suvažiavime. Tuo metu Žalgirio mūšio klausimas vis dar buvo aktualus²¹. Tad, atrodo, galima pritarti Edwardui Gudavičiui, kad šiame Enėjos Silvijaus Pikolominio pasakojime užfiksuotas pačių lietuvių sukurtas Žalgirio mūšio vertinimas, atsiradęs ir paplitęs Lietuvoje dar esant gyviems Didžiojo mūšio dalyviams²². Lietuvių versija, laikanti Vytautą Žalgirio mūšio nugalėtoju, XVI a. pasiekė ir kaimyninę Livoniją. Tai rodo rusų kunigaikščio A. Kurbskio užrašytas vieno livoniečio pasakojimas²³.

Kiek platesnį ir dar kategoriškesnį užrašytos versijos variantą užfiksavo ir kitas šaltinis — Lietuvos metraštis (Bychovco kronika), kuris, kaip yra nustatęs Rimantas Jاسas, buvo parašytas XVI a. trečiajame dešimtmetyje Alberto Goštauto iniciatyva ir jam remiant²⁴. Kaip jau ne kartą istorinėje literatūroje pažymėta, Bychovco kronikoje itin ryški proletuviška tendencija²⁵; ne išimtis ir Žalgirio mūšio aprašymas. Aptariant Lietuvos metraščio šaltinius, verta pastebėti, kad vienas iš jų galėjo būti asmeninis Vytauto pasakojimas. Tačiau dėl daugelio iškraipytų faktų²⁶ vargu ar šiuo šaltiniu naudojosi Lietuvos metraščio autorius. Kaip ir daugelyje kitų kronikos vietų, taip ir Žalgirio mūšio aprašyme aiškiai pastebimas siekimas išaukštinti Goštautų giminės vaidmenį, naujų detalių, kurių nėra kituose šaltiniuose, įterpimas. Tačiau akivaizdu ir tai, kad šis šaltinis atspindėjo Lietuvos diduomenės požiūrį į Žalgirio mūšį. Priešingai Trumpajam Lietuvos metraščių sąvadui, Bychovco kronikoje ryški antilenkiška tendencija: nugalėtojais padaromi vieni lietuviai ir kunigaikštis Vytautas. Lenkai mūšio pradžioje nedalyvavo, nes jų karalius tuo metu klausė mišių. Tik po Vytauto įkalbinėjimų dalis kariuomenės atvyko padėti lietuviams, tačiau buvo ir tokių būrių, kurie nieko neveikė per visą mūšį, tik žiūrėjo²⁷. Lietuvos metraštyje, kaip ir Enėjos Silvijaus Pikolominio darbe, išryškėja tam tikrų polemikos su lenkų viešąja nuomone momentų. Lenkų tvirtinimas, esą Žalgiris buvo tik lenkų ginklo pergalė, priešinamas teiginiui apie mūšio nugalėtojus lietuvius. Priešingai nei tvirtinama J. Dluogošo darbuose, karo trofėjus, vėliavas pasiėmė ne vieni lenkai, o jos buvo padalytos pusiau. Dalis jų, pasak Lietuvos metraščio autoriaus, yra iškabintos Vilniaus katedroje prie Šv. Stanislovo²⁸. Aptariant Lietuvos metraštyje užfiksuotą lietuvišką Žalgirio mūšio versiją, vertas dėmesio E. Gudavičiaus pastebėjimas, kad ji be galo panaši į Enėjos Silvijaus Pikolominio užrašytą pasakojimą. Abiejuose darbuose neigiamas lenkų indėlis į Žalgirio pergalę, priekaištaujama lenkams dėl didelių lietuvių nuostolių ir kt. Visi šie faktai rodytų, jog tiek Enėjos Silvijaus Pikolominio darbe, tiek Lietuvos metraštyje galėjo būti užfiksuotas vienas ir tas pats XV—XVI a. lietuvių visuomenėje labiausiai paplitęs Žalgirio mūšio vertinimas²⁹.

Deja, lietuviška Žalgirio mūšio versija nebuvo tokia išsami kaip J. Dluogošo darbas (ar bent viso varianto nebuvo kam Lietuvoje užfiksuoti), todėl vėliau kaip tik J. Dluogošo versija tapo pagrindiniu

Žalgirio mūšio šaltiniu, nors ir lenkiškas, ir lietuviškas mūšio variantai pradėjo formuotis beveik vienu metu.

Lietuviška Žalgirio mūšio versija visgi buvo užfiksuota, tačiau vien to nepakako Žalgirio mūšio kultui Lietuvoje susiformuoti, priešingai nei Lenkijoje. Daugelyje kitų XVI a. istorinių veikalų ar bent skiriančių nemaža vietos istorinėms temoms, kaip Lietuvos ir Žemaitijos didžiosios kunigaikštystės metraštis ar Augustinui Rotundui skiriamas traktatas „Lietuvio ir lenko pokalbis“, apie Žalgirį net neužsimenama³⁰. Žalgirio kulto nesusidarymas ar bent aiškus mūšio neišskyrimas iš kitų istorinių įvykių jokiū būdu nereiškia, kad šios pergalės Lietuvoje nevertino. Svarbiausia priežastis veikiausiai buvo pernelyg vėlyvas raštijos įvaldymas Lietuvoje. Didesnis jos paplitimas ir įvairiose sferose pastebimas tik XVI a., kai Lenkijoje jau itin išpopuliarėjo J. Dluogošo Žalgirio mūšio versija. Gausi lenkų literatūra užgožė lietuvišką Žalgirio mūšio versiją, ir vėlesniais laikais ji neturėjo didesnio poveikio. Ne mažiau svarbų vaidmenį suvaidino ir tai, kad nuo XVI a. aiškiai pastebimas lenkų ir lietuvių kultūrų suartėjimas. Tačiau šie procesai toli gražu nereiškė lietuviškos savimonės atsisakymo. Tas pats pasakytina ir dėl Žalgirio mūšio problematikos. Polemika dėl to, kas buvo tikrieji Didžiųjų kautynių nugalėtojai, nenurimo visą XVI amžių. Bet jau nuo antrosios jo pusės lietuvių diduomenė savo vertinimus labiau rėmė lenkų šaltiniais. Tai rodo ir 1564 m. Varšuvos seimo medžiaga. Seime, kaip yra žinoma, vienas iš svarbiausių klausimų buvo svarstymas, kaip galima sudaryti glaudesnę Lietuvos ir Lenkijos uniją. Kaip ir dera tokiais atvejais, prisiminti lietuvių ir lenkų santykiai praeityje. Kadangi, svarstant praeities problemas, buvo išsakyti skirtingi požiūriai, tarp seimo dalyvių užsimezgė diskusija. Krokuvos kaštelionui Martynui Zborovskiiui, pareiškusiam, jog praeityje Lietuva Lenkijai nėra niekad padėjusi³¹, Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila priminė Lietuvos ir Lenkijos glaudaus bendradarbiavimo pavyzdžius dar iš Gedimino laikų³². Tačiau pagrindinė lietuvių ir lenkų delegacijų diskusija prasidėjo, M. Radvilai priminus bendrus lietuvių ir lenkų veiksmus Žalgirio mūšyje bei tuo metu Lenkijoje populiarios dainos apie Žalgirį kelias eilutes³³, kurios patvirtino Vilniaus vaivados mintis. Lenkų reakcija į tokį lietuvių pareiškimą aiškiai parodė, jog J. Dluogošo darbų idėja buvo užvaldžiusi didesnę lenkų diduomenės dalį. M. Zborovskio replika apie lietuvių pabėgimą iš Žalgirio mūšio³⁴ reiškė, kad Lenkijoje vieninteliais šio mūšio nugalėtojais buvo laikomi lenkai. Vargu ar lenkų delegacijos nuomonę pakeitė griežtas M. Radvilos protestas, visos kaltės už lietuvių veiksmų Žalgirio mūšyje nepalankų nušvietimą suvertimas lenkų kronikininkui M. Kromeriui³⁵.

Varšuvos seime Žalgirio klausimas buvo liečiamas ne kartą. Tarimą, bendrą lietuvių ir lenkų pergalę prieš vokiečius savo kalboje minėjo Lietuvos maršalka Mikalojus Sienickis³⁶. Bet aptartas Varšuvos seimo epizodas buvo vienintelis, kuriame atsiskleidė tiek lenkų, tiek lietuvių požiūris į Žalgirio įvykius. Reikėtų atkreipti dėmesį

dar ir į tai, kad lietuviai tame seime nors ir protestavo prieš vienpusišką šio mūšio vertinimą, tačiau nedrįso viešai išdėstyti lietuviškos kautynių versijos. Savo poziciją jie rėmė, kaip matyti iš anksčiau pateikto teksto, ne lietuviškais, o lenkiškais mūšį primenančiais šaltiniais. Viena, tai rodė lietuvių ir lenkų kultūrų suartėjimą, antra, kad lietuviška Žalgirio mūšio tradicija tarp lietuvių XVI a. viduryje jau nebuvo tokia populiari kaip XV a. ar XVI a. pradžioje.

XVI a. viduryje pasireiškęs siekimas rasti kompromisą dėl Žalgirio mūšio aiškiai pastebimas ir „Lietuvių ir Žemaičių kronikoje“ (XVIII a. vidurys)³⁷. Joje, kaip ir Varšuvos seime, pergalę Žalgirio lauke mėginama nušviesti kaip bendrą lietuvių ir lenkų reikalą. Tiesa, ir čia, to neakcentuojant, lietuvių veiksmus mūšio pradžioje bandoma aiškinti kaip taktinį manevrą: „Lietuva su totoriais dideliu greičiu puolė vokiečius ir pradėjo su jais mūšį taip, kad žirgas į žirgą šonais trynėsi [...], lenkai taip pat su savo karaliumi pripuolę čiupo vokiečius kalavijais, o po to užvedė vokiečius ant savo armotų, užvedę išsiskirstė, o čia iš armotų davė ugnis, kad iškart vokiečių keletas tūkstančių kritę“³⁸.

XVIII a. viduryje surašyta „Lietuvių ir Žemaičių kronika“ — paskutinis mums žinomas šaltinis, išdėstantis lietuvių poziciją dėl Žalgirio mūšio. Tam tikra prasme ji yra išimtis, nes po metraštinio Lietuvos istorijos laikotarpio, prasidėjus profesionaliosios istorijos erai, lietuvių istoriografijoje įsigalėjo gerokai sušvelnintas J. Dlugošo koncepcijos dėl Žalgirio mūšio modelis. Jo neišvengė net įžymus XIX a. istorikas S. Daukantas³⁹. Lietuvoje J. Dlugošo versija nebuvo populiari. Todėl Lietuvos Respublikos istorikų pradėta koreguoti naujoji lietuviška versija apie Žalgirio mūšio vadą Vytautą bei lietuvių taktinį manevrą gana greit įsivyravo Lietuvos visuomenėje. XX a. pirmojoje pusėje suformuotas naujas Žalgirio mūšio problemos suvokimas ir dabar populiarius Lietuvoje.

¹ Apie tai žr.: Ekdahl S. Schlacht bei Tannenberg 1410. Die Quellenkritische Untersuchungen. B., 1982. Bd. 1. S. 14—37, 156—181 ir nuorodas į literatūrą. Plg. naujausią darbą: 800 Jahre Deutscher Orden. München, 1990. S. 437—507.

² Zr. 1 išn.; Ekdahl S. Die Schlacht von Tannenberg und ihre Bedeutung in der Geschichte des Ordensstaates // Deutsche Ostkunde. 1989. H. 2. S. 73—74; Ekdahl S. Tannenberg... S. 196—205.

³ Kai kurie Žalgirio mūšio suvokimo Lietuvoje aspektai bus nagrinėjami rengiamame spaudai straipsnių rinkinyje „Žalgirio laikų Lietuva ir jos kaimynai“ spausdinamuose R. Sidlausko ir V. Bagdonavičiaus straipsniuose.

⁴ Zr. naujausią lietuvių istoriko darbą apie Žalgirio mūšį: Jučas M. Žalgirio mūšis. V., 1990. P. 7—25.

⁵ Strykowski M. Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi. W-wa, 1846. T. 2. S. 133. Panašiai Žalgirio mūšio eiga aprašoma ir kitame M. Strykovskio darbe. Zr.: Strykowski M. O początkach, wywodach, działanościcach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemójdzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia. W-wa, 1978. S. 352—353.

⁶ Ten pat. P. 133.

⁷ Gwagnin A. Kronika Sarmacyey europejskiej. Kraków, 1611. S. 93.

⁸ Koialowicz A. V. Historia Litvanæ. Antverpiae, 1669. Vol. 2. P. 86—

87. Lietuviškas vertimas: Vijūkas-Kojelavičius A. Lietuvos istorija. V., 1988.

⁹ Gwagnin A. Op. cit. P. 93: „Litwa z Tatarami z lukow geste strzaly iake grad puszczajac (abloko zaslaniali) ale iednak iz byl lud goly (musieli Niemcam vstompic)“.

¹⁰ Шахматов А. О западно-русских летописях // Летопись занятий Археографической комиссии за 1901. Спб., 1901. Вып. 13. С. 41.

¹¹ Jučas M. Lietuvos metraščiai. V., 1968. P. 22.

¹² Ten pat. P. 27—34.

¹³ Полное собрание русских летописей (toliau — ПСРЛ). М., 1980. Т. 35. С. 54: «На ту осень бысть побоище королю Ягаилу, именем Владиславу, и князю Витовту Кестутевиць с немьци и с пруси во Прусъкой земли, межи города Дубровны и Острѣда. И убиша мистра и маршалка, и кундуры побиша, и всю силу их немецкую побиша, и грады немецкыя пограбиша, но толко три грады не дашася королю Витовту».

¹⁴ ПСРЛ. Л., 1925. Т. 4. Ч. 1. Вып. 2. С. 410.

¹⁵ Ten pat. Т. 35. P. 32; Plg. 13 išn.

¹⁶ Scriptorum rerum Prussicarum (toliau — SRP). Leipzig, 1870. Bd. 4. S. 240.: „Circumventi erant Poloni, dum inordinati essent. Sed Pruteni volentes uti occasione, mittunt araldos, qui Polonos instruunt de suo adventu parentque se in bellum — animosum consilium magis quam prudens; quis enim hostem iam diffidatum moneat?—mittunt quoque signa regi chirothecas, Vitoldo gladium. His rex Poloniae territus — nam missam audiebat — nescit quid respondeat. Sed Vitoldus „Accipio, inquit, munere Prutenorum libens; nam et hunc gladium mihi hodie victoriam spero“.—Paravitur igitur mox cohortes. Committitur praelium; iam Poloni in fugam versi erant magnaque caede tenebantur. Sed Vitoldus hortatus suos praelium instaurat redireque Polonos in praelium iubet tantumque viriliter instat, ut fugatis Prutenis suos victos victores fecerit“.

¹⁷ Zr. S. Ekdalio nurodyto darbo 1 išn. P. 196—199.

¹⁸ Janulaitis A. Enėjas Silvius Piccolomini bei Jeronimas Pragiškis ir jų žinios apie Lietuvą XIV/XV amž. K., 1928. P. 40.

¹⁹ Ten pat. P. 45—46.

²⁰ Labuda G. Król Władysław Jagiełło i wielki księży Witold w ocenie historiografa kurii papieskiej // Historia. Wrocław, 1989. T. 76. S. 206.

²¹ Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie. Göttingen, 1973. Bd. 4. H. 1. S. 550—551; Plg. ten pat. P. 385—386.

²² Gudavičius E. Žalgirio operacija ir Vytauto rizika // Naujasis židinys. Aidai. 1992. Nr. 4: S. Ekdalis laikosi nuomonės, kad šiam šaltiniui sukurti nemaža įtakos padarė Vokiečių ordinas, nors jo kilmė darbo autoriui taip pat neiški. Zr. Ekdahl S. Tannenberg... S. 245—246. Tačiau lieka nesuprantamas lietuvių kariuomenės vaidmens iškelimas Žalgirio mūšyje.

²³ Из истории о великом князе Московском А. М. Курбского // Московское государство. М., 1986. С. 471: «Очень жестокая битва была у нас с великим князем литовским Витовтом, так что за один день шесть магистров у нас сменилось, и один за другим они были убиты, настолько упорно тогда сражались, что только темная ночь развела ту битву»; Plg. E. Gudavičiaus. 22 išn. nurodytą darbą.

²⁴ Lietuvos metraštis (Bychovco kronika). V., 1968. P. 36—38.

²⁵ Ekdahl S. Die „Banderia Prutenorum“ des Jan Długosz eine Quelle zur Schlacht bei Tannenberg 1410. Göttingen, 1976. S. 76—77; Ekdahl S. Tannenberg... S. 346—347. Kaip yra spėjama, Lietuvai tekusi Vokiečių ordino vėliavų dalis po Žalgirio kautynių veikiausiai sudegė per 1530 m. gaisrą. Zr.: Nikžentaitis A. Sven Ekdahl knygos „Die „Banderia Prutenorum“ des Jan Długosz eine Quelle zur Schlacht bei Tannenberg 1410“ recenziją // Naujasis židinys. Aidai. 1992. Nr. 3; 5 išn. tekstą; Plg.: Mykolas Lietuvis. Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius. V., 1966. P. 60.

²⁶ Zr.: 25 išn. nurodytus S. Ekdalio darbus.

²⁷ ПСРЛ. М., 1975. Т. 32. С. 151: „у початася битва з пораня меży немцы і woyski литевскими, у мноhoie мноžество з obu стoрон woyska литoвskoho і немeцкoho paлo. Potom, wидиacy князъ велики Witoltъ, szto woyska ieho silno

mnoho pobito, a lachowe im żadnoie pomoczy wczynity no chotiat, y kniaź weliki Witolt prybenh do brata sweieho Jagoyła, a on szy sluchalet. A on rek tak: „Ty mszy sluchaiesz, a kniazi y panowe, bratia moi, mało ne wsi pabity ležat, a tvoi ludy żadnoie pomocy im wczynity nie chotiat“ [...] kazał (Jogaila.— A. N.) hufu swoiemu komornomu na ratunek potiahnuty, kotory že huf woysku litewskomu pomocz pritiahnuwszy, y poszoł z woyski litowskimi, y nemeц naholowu peraził, [...] a inyie woyska lackije niczoho im nie pomahali, tolko na to smotreli“.

²⁸ Ten pat: „y polowicu choruhwey nemeцkich [...] w zamku Krakowskom w cerkwi swiatoho Stanisława, a w Wilni tamže u swiatoho Stanisława zaweszony sut“.

²⁹ Zr. 22 išn.

³⁰ ПСРЛ. Снб., 1907. Т. 7. С. 227—468; Rozmowa polaka z litwinem. Kraków, 1890; Tas pats pasakytina ir apie A. Rotundui skiriamą „Lietuvių kunigaikščių kroniką 1576“. Čia Vytautas aukštinaamas kaip kovotojas prieš Maskvą, bet nieko nesakoma apie jo kovas su vokiečiais. Zr. Jakubowski A. Studja nad stosunkami narodowościowymi na Litwie przez Unię Lubelską. W-wa, 1912. S. 102—103.

³¹ Działyński A. T. Zródłopisma do dziejów Unii Korony Polskiej i W. Księstwa Litewskiego. Poznań, 1861. Cz. 2. Od. 1. S. 299: „a w Koronie żadnego ratunku z Litwy nigdy nie pamiętam...“.

³² Ten pat. P. 300—302.

³³ Ten pat. P. 302: „Pomocy spólne także bywały czego świadkiem jest on hymn Polski starodawny o Pruskiej porażce, gdzie Przodkowie nasi naprzd się potykali, krew przelewali: „Hej Polanie z Bogiem na nie, bo nam Litwy nie dostaje“.

³⁴ Ten pat: „Ba Litwy nie dostawa, bo była uciekła“.

³⁵ Ten pat: Przekąski jakie, aby z Litwy Koronie miały być żadna pomieć ani dowód tego być nie może nigdy. O! jeśli się oglądac będziemy na Kronikarze, tedyć poetis et pictoribus mentiri licitum. Jako i to, co Kromer w Kronikę wstawił, nigdy nie była, bo przedniejsi a prawdziwi Kronikarze żadem o tem zminki nie czyni, jeno ten, uczniwszy W. M. matacz, który i w narodzie Polskim, wiela zacnych domów skalował nieprawdziwie“. Autorius dėkoja Lietuvos istorijos instituto moksliniam bendradarbiui E. Rimšai, nurodžiusiam šį šaltinį.

³⁶ Działyński A. T. Op. cit. P. 332: „w przedmowach swych wspomniećście raczyli onę dawną, w spólnej a znacznej potrzebie piosnką: „Hej Polanie z Bogiem na nie, już nam Litwy nie dostaje“. Bo zaraz przodkowie nasi przyjawszy to braterskie zjednoczenie, odważyli sobie już wszystko na stronę [...] wielke a możne nieprzyjacioły na się, Prusy [...] potem ku wielkiemu onemu krwi chrzescianskiej długo pamiętnemu przelaniu przywidło...“

³⁷ Улащик Н. Н. Введение в изучение белорусско-литовского летописания. М., 1985. С. 74—75.

³⁸ ПСРЛ. Т. 32. С. 78: «Потым вдарено в котлы в сурмы и зараз Литва з татарами з великою прудкостью скочили на немцы и сточили з ними битву же конь об коня бокам отирался [...] поляцы теж з кролем припавши взяли немцов на палаши, а потым навел и немцов на свои гарматы, навевши раскочились а тут зараз з гармат дано огню, где зараз немцов килка тысячий полегко...».

³⁹ Daukantas S. Rinkiniai raštai. V., 1976. T. 1. P. 376.

[teikta
1990 m. rugsėjo mėn.

Zusammenfassung

Alvydas NIKZENTAITIS

DIE BEWERTUNG DER SCHLACHT VON TANNENBERG 1410 IN LITAUEN IM 15.—16. JH.

Die Schlacht von Tannenberg, die im Jahre 1410 stattfand, wird in verschiedenen Ländern unter verschiedenen Aspekten erforscht. In Polen und Deutschland ist bei der Erforschung des Schlachtproblems in der gesellschaftlichen Meinung dieser Länder in den verschiedenen Perioden weitgegangen. In Litauen ist leider bei der Bearbeitung dieser Frage sehr wenig gemacht. Die vorliegende Arbeit ist nur eine Probe, die Lücke in der litauischen Historiographie auszufüllen.

Die Analyse der litauischen Quellen oder deren, die die gesellschaftliche Meinung des Großfürstentums Litauen widerspiegeln, läßt uns annehmen, daß es im russischen Teil des Großfürstentums Litauen keine selbständige Bewertung der Schlacht von Tannenberg 1410 gab. In Litauen aber wurde eine eigene Bewertung dieses Ereignisses geschaffen. Hier wurden, zum Unterschied von Polen, die Litauer und der Großfürst Witold (Vytautas) für Schlachtsieger gehalten. Das polnische Heer hat für Litauen in der Schlacht von Tannenberg nur eine geringe Hilfe geleistet. Die Angaben der schriftlichen Quellen lassen uns annehmen, daß diese Meinung bald nach der Schlacht von Tannenberg in Litauen geschaffen wurde. Die Spuren dieser Bewertung sind in der Arbeit von Aenæus Sylvius Piccolomini und in der Litauischen Chronik (Chronik von Bychowec) zu finden. Die litauische Bewertung der Schlacht von Tannenberg hat im 15.—16. Jh. einen großen Einfluß nicht nur in Litauen, sondern auch in Livland gemacht.

Während des 16. Jh. hat sich die litauische Bewertung der Schlacht von Tannenberg unter dem Einfluß der polnischen Kultur und als Ergebnis der Annäherung Litauens an Polen geändert. Wie die Materialien des Warschauer Sejms (1564) und die Angaben der Chronik von Litauen und Žemaiten zeigen, wurden seit der 2. Hälfte des 16. Jh. Litauen und Polen als Sieger der Schlacht von Tannenberg gehalten. Aber schon später, in den ersten „Geschichten von Litauen“ (1. Hälfte des 17. Jh.) wurde die modifizierte polnische Bewertung der Schlacht von Tannenberg von Jan Długosz angenommen. Solche Meinung herrschte in Litauen bis zur 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts.